

Jurij Juričič.

Spisal m. p.

rotestantstvo je porodilo našo književnost. Kakó pridno in vztrajno so tiskali Slovencem slovenske knjige! Nad petdeset knjig v razmeroma kratki dóbi petinštiridesetih let! Toda malo, ubogo malo teh glasnih spomenikov energiške dóbe se je odtegnilo reakcijskemu zublju in ohranilo v deželi, kateri so bili namenjeni; ponajveč jih hranijo ine knjižnice, kjer bi tudi denašnji dan ležali pozabljeni in neznani, da se jih ni usmilil mož, ne Slovenec, niti ne naš rojak, po imeni dr. h. c. Theodor Elze.¹⁾ Veliko hvalo smo mu dolžni za njega trudoljubivo, vzgledno in požrtovalno zasledovanje protestantske književnosti naše, tembolj ker celó po domačih knjižnicah še sedaj leže neznane knjige óne vzbudne dóbe, katero so v književnem oziru le prehitro uničili, nikar da bi bili delo prvih književnikov naših nadaljevali v katoliškem duhu.

Kdor količkaj nepristransko sodi slovensko razmerje XV. in XVI. stoletja, mora pritegniti, da je, žal, katoliško svečeništvo precéj izgubilo izpred očij pravi zmoter svojega poziva, zanemarjaje morálo, vedo in národ. To nezdravo razmerje je moralo prestati, in sicer v prid rimsko-katoliški cerkvi sámi; zató je bilo protestantsko gibanje potrebno in koristno za cerkev. Ali prav takó potrebno in koristno je bilo v národnem oziru. Dasi je rimska stolica večkrat priznala slovansko liturgijo, venderle so jo katoliški svečeniki črtili in preganjali proti papeževi volji. Ker so se zajedno dali zlorabiti po posvetni sili, slovanskim národom pogubni politiki frankovskih vladarjev, in ker jih je tudi zavédla želja, da bi povišali dohodke²⁾ svoje, prezrli so cerkveno korist in verske potrebe med národom. Sila je

¹⁾ Izmed spisov njegovih naj omenimo: Die Superintendenten d. evang. Kirche in Krain während des XVI. Jahrh. Wien. 1863. — Die Universität Tübingen u. d. Studenten aus Krain. Tüb. 1877. — Die Anfänge d. Prot. in Krain v Jahrbuch der Gesellschaft f. d. Gesch. des Prot. in Oesterr. 1880. — Paul Wiener v Jahrbuchu leto 1882. — Die slovenischen prot. Gesangbücher des XVI. Jahrh. Wien. 1884. — Rastreseni so životopisi slovenskih reformatorjev po raznih knjigah, takó izborni Trubarjev v Real-Encyclopädie Herzoga. Skoro priobči zeló važen spis o katekizmi, postilah i. t. d. v Jahrbuchu.

²⁾ Gfrörer: Byzantinische Geschichten II. 90.: Akten der deutschen Reichssynode, welche 852 unter Erzbischof Raban zu Maiuz gehalten worden ist, sprechen von einem rohen Christenthum der Mähren: es beschränkte sich allem Anscheine nach auf das Hersagen des Credo, Vaterunser und — vor allem auf Entrichtung der Zehnten.

zmagala. Slovani so se pač pokristjanili, ali meč, krstni boter, zasekal je národnosti globoko rano. Iztirana je bila národnost iz jedinega zavetja, katero je še imela v cerkvi. Slovenske meje se strahovito ožé in krčé. Malo časa še, in o Slovencih bi pravila le še — zgodovina. Toda prišel je protestantizem, prišle so med ljudi knjige, tiskane v domači, vsakomur umevni besedi. Ali tù naj rajši govorita Pypin-Spasović: ¹⁾ »(es) entfaltet sich auf einmal eine energische thätigkeit, bildet sich eine schriftsprache aus, erscheint eine ganze reihe bedeutender männer und arbeiten, werden die gelehrten kenntnisse der zeit auf slavische dinge angewendet, wechselseitige slavische verbindungen angeknüpft« . . .

Ali uprav tudi zaradi národnosti moramo zahvaliti óne možé, ki so se uprli novi veri, da so vsaj takó zabranili nadaljno spajenje z Nemci — protestanti. Z druge strani pa moramo rêči, da namesto slepo razdejanega dela protestantovskega, ki vender ni bilo povsem slabo in okuženo, niso dali boljšega ne v národnem, ne v književnem oziru: drugi dôbi je bilo namenjeno nadaljevati književno delovanje in takó iz nova vzbuditi zazibano národno zavest, speči národni ponos: v tem vsa čast národnemu svečeništvu našem!

Radi potrdimo, da sta se vladika Hren in novomeški Kastelec, pridno zajemajoča iz tistih »kalnih virov«, pisanih »v malovredni obliki«, trudila dajati ljudstvu boljše knjige, nego so bile istodôbne. Njiju jezik se tudi prijetno razlikuje od drugih pisateljev, ki so ga kazili in pačili, češ, da pišejo »ad majorem populi intelligentiam«, ko so bili v resnici samí nevešči národni govorici. Toda Hren in Kastelec, to je le »blis'k nagel, ki še temnejšo noč stori, ko vgasne.«

Jezik se slabša čimdalje bolj. Umevno. Dečki, zapustivši dom, pozabijo po šolah máterin jezik, in kadar ga jim je najnujnejše treba, nedostaje jim besed. Hren, Kastelec sta pošla, o Bohoriči ni duha ne sluha, in Trubar, Dalmatin, Krelj, Juričič, to so bile izbrane žrtve . . . Še v našem veku, katerega nekamo — kdo vé, ali upravičeno — ponosno imenujemo dôbo prosvete, vpepeljali so skrbno te »luteranske« knjige. Dragocena nam mora biti torej vsaka oteta drobtinica; tem večje pa je veselje, kadar dobí človek v roko dosti dobro ohranjen spomeník iz dôbe, ko se je prvič tiskal slovenski jezik.

Iščočega po Gorici in nje okolici knjig protestantske dôbe, seznanil me prijazen slučaj z bratom prerano umršega Valentina Mandelca, s č. očetom Ambrožem, živečim v tukajšnjem samostanu oo. ka-

¹⁾ Gesch. d. Slav. Lit. übers. von Traugott Pech. I. 376.

pucinov. Vprašam č. o. Ambroža, je li kakova slovenska knjiga v knjižnici kapucinskega samostana, ki je najstarejši na Goriškem, ustanovljen leta 1591., v času, ko je reakcija uničevala vse, kar je bilo v zvezi s protestanti. Morebiti se je katera rešila v samostansko knjižnico. Težko. Zakaj strogo je bilo ukazano požgati vse, in vrhu tega so bili in so še iz večine oo. redovniki laškega rodú. Vender pa mi je č. oče obetal vprašati samostanskega knjižničarja.

In res! V knjižnici se je hranila občinstvu neznana knjiga slovenska z leta 1578.: po Juriji Juričiči poslovenjena Spangenbergova postila.

Prevod je sicer znan,¹⁾ toda znamenita je knjiga, ležeča pred menoj, zato, ker ima vse tri dele, sevéda nepopolne. Prepobožen katoličan ni védel drugače dati duška žaljenemu svojemu prepričanju, kakor da je besede, stavke, cele odlomke zamazal s tinto, da jih večinoma že nikakor ni mogoče brati. Da je liste iztrgal ali jih kolikor toliko poškodoval — zlasti so ga raztogotili naslovni listi — pač ni treba naglašati posebe. Obvaroval se je samó naslovni list drugega dela.

Predno pa opišem knjigo, naj povém ob kratkem o Juriji Juričiči, kar se je dalo dognati o njem. Odveč ne bode. Koliko nam je do književne zgodovine naše danes, ko absorbira malone vso pozornost politika, danes, ko si vse hoče spisati lovorov venec »izvirnega«²⁾ pisatelja slovenskega!

Jurij Juričič se je porodil na Hrvaškem v Vinodolu.³⁾ Kdaj in kje se je izobražal (na Reki?), dosedaj ni bilo mogoče zvédeti. V šestem desetletji XVI. veka ga najdemo v Ljubljani katoliškega svečenika-propovedovalca v cerkvi nemškega reda.

Toda pridno občevanje s tajnikom deželnih stanov in jednim najživahnejših spešiteljev protestantstva na Kranjskem, Matejem Klombnerjem, in z Antonom Dalmato, kateri ni bil »ein khleins wenig vrsach seines abfaals vom babstumb«, ³⁾ pridobilo je tudi Juričiča vrsti, ki je neustrašeno z besedo in dejanjem razširjala novo vero po deželi slovenski.

¹⁾ (Čop-) Šafařík: *Gesch. d. Süd Slav. Lit.*, I. 112. — Dimitz: *Gesch. Krains* 1875 III. 186. — Marn: *Jezičnik* XXI, 11. — Kopitar: *Grammatik, Einleitung* XXXV.

²⁾ Elze: *Die slov. prot. Gesangbücher d. XVI. Jahrh.*, v *Jahrbuch d. Gesellsch. f. d. Gesch. d. Prot.* in *Oesterr.* 1884. str. 6. — Kostrenčič: *Urkundl. Beitr.* XLVII. str. 74: »... Georg Jurisitsch, ein Krabath . . .«

³⁾ Kostrenčič: *Urkundl. Beiträge*, XLVII. str. 74.

Zató prepové dné 25. februvarja leta 1561. Juričiču deželni komtur Gabrijel Khreutzer delj propovedovati v cerkvi nemškega reda.¹⁾ Tej prepovedi se je skoro pridružila prepoved generalnega vikarija ljubljanskega, Nikolaja Škofiča.²⁾

Ravnanje s strani katoliške pa ni ustavilo delovanja vnetih novoverskih propovedovalcev, ki so se ljudstvu na vso moč prikupili z zgovornostjo, znanjem in moralnim življenjem. Morda je vplivalo tudi sočutje do preganjanih, kakor je navada v ljudstvu, da se jih je oklenilo še tesneje.

Kakó pa so cenili Juričiča protestantje, izvajamo lahko iz tega, da so njemu in Janezu Tulščaku zaupali Trubarjeve posle, ko je le-tá avgusta meseca leta 1561. z obema vskokoma odpotoval v Urah. V tem času sta Juričič in Tulščak poročila drug drugega.

Nasprotno katoliki. Zmerjali so Juričiča: „Jur Kobilica“,³⁾ takó da so se uprli celó deželni stanovi.⁴⁾

Ko pa sta podlost in neresnično obrekovanje Štefana Konzula spravili v veliko nevarnost hrvatenje in tisek hrvaških knjig, napoti se Juričič julija meseca leta 1562.⁵⁾ z Zvečičem in pomožnim tiskarskim dečkom v Urah hrvatit verskih knjig. Tù je ostal do meseca avgusta leta 1563.

Za svojega bivanja v Urahu izdá: ENE | DVHOVNE | PEISNI, KATERE | SO | SKVSI PRIMOSHA TRVBERIA VTA | flauenski yefik istolmazhene . . . VTVBINGA, | 1563. | ⁶⁾ in sicer po naročilu Mateja Klombnerja, ki ni mogel čakati, da bi prišle med ljúdi pesmi,

¹⁾ Elze: Zur Gesch. d. Ref. i. Krain v Jahrbuch leto 1891. str. 174. pod črto.

²⁾ Elze: Die slov. prot. Gesangbücher. v Jahrbuch leto 1884. str. 6.

³⁾ Ker se je govorilo in se še čujejo glasovi, da je Jur Kobilica morda Jurij Dalmatin, bodi tù povedano, da je i Valvasor sam popravil prvotno trditev svojo (pr.: Ehre d. H. Krain II. zv. 6. knjiga. str. 349) v II. zv. 7. kn. str. 435., da si ne smemo misliti Dalmatina, ampak Juričiča pod imenom Jur Kobilica. — Sicer pa je v Kostrenčiči (Urkundl. Beitr. LXI. str. 97.) cesarja Ferdinanda odlok iz Podjebrada z dné 30. julija 1562. leta do dež. glavarja, dež. upravnika in do vicedoma, v katerem jim ukazuje zapreti mimo drugih tudi Kobilica. Uvažujé, da je Dalmatin šele leta 1566. po Trubarjevem posredovanji prišel v Tübingen na vseučilišče, dobivši izpraznjeno Tiferново ustanovo, ne ostaje nam nego še Juričič sam.

⁴⁾ Valvasor: Ehre d. H. Krain II. zv. 7. kn. str. 435.

⁵⁾ Elze: Die slov. prot. Gesangbücher I. c. — Kostrenčič: Urk. Beitr. LVIII. str. 91.

⁶⁾ Po jeden izvod te pesmarice hranita kr. javna knjižnica v Draždanih in vseučiliška v Tübingenu. Juričičevih pesmij je 8.

⁷⁾ Opis te knjige: (Cop-) Šafařík: Gesch. d. Süd. Slav. Lit. I. 76. — Dimitz: Gesch. Krains. III. 277. — Elze: Die slov. prot. Gesangb. Jahrb. 1884. str. 10.

grdeče katoliško svečeništvo. Ne da bi Trubar védel, celó proti njegovi volji,¹⁾ dal jih je natisniti pod njegovim imenom, dobro vedoč, da bi ne bil Trubar nikdar posodil poštenega svojega imena zbirki takih pesmij. Trubar tudi ni prikrival svojega mišljenja, in to mu je nakopalo Klombnerjevo nasprotstvo, ki se kakor rdeča nit vleče po vseh njega pismih; na korist stvári, za katero se je toliko potezal in trudil, to nikakor ni bilo.

S Štefanom Konzulom in z Antonom ab Aleksandro Dalmata je priobčil Juričič tudi več hrvaških, knjig, natisnjenih s cirilico in z glagolico.

Avgusta meseca leta 1563. se vrne v Ljubljano. Toda ker je bil v tem že zopet Trubar prevzel svoje pósle, pošljejo Juričiča v Kamnik, od koder ga pa leta 1564. zapodé na kneževsko povelje. Nató je podpiral v Ljubljani sušičnega superintendenta Seb. Krelja, Trubarjevega naslednika, ki je, izdávši v Ratisboni prvi del poslovenjene Spangenbergove postile, umrl dné 25. decembra leta 1567. Od leta 1574. do svoje smrti (dné 26. oktobra leta 1578.) je bil deželne vojske propovedovalec. Pokopali so ga pri Sv. Petru v Ljubljani.

Kratko pred svojo smrtjo je izdal poslovenjeno Spangenbergovo postilo, katero hočemo tù podrobneje opisati.

Knjiga, katero imam pred seboj, ima vse tri dele in je vezana v lesene, z usnjem prevlečene platnice.

I. del šteje 1—136 listov. Našemu iztisku nedostaje: naslovni, 1., 4., 9., 12., 77., 122. (górenja polovica), 136. list.

II. del šteje 1—214 listov. Namesto 1 beri 2; zakaj od 1 preide takoj na 3., ne da bi vmes česa nedostajalo. Takisto preskoči od 175. na 178. in šteje pravilno do konca, ne da bi bilo vmes kaj izpuščenega. Močno poškodovani so nastopni listi: 35., 36., 146. Naslovni list se je, kakor góri povedano, ohranil, in slóve:

POSTILLA, | To ie | KERSZHAN. | SKE EVANGELSKE | predige,
verhu vřakiga Nedel- | skiga Euangelia. | OD PASKE, ALLI VELIKE |
Nozhi do Aduenta. | SA HISHNE GOSPODARIE | Shole, mlade inu
preprofte liudi. | OD Ioan: Spangenbergá, na vprasha- | nie, inu od-
gouor isloshena. | DRVGI DELL. | Sdai peruizh, verno inu sueifto
Stolmazhe | na: inu oprauí Slouenski iesik | prepifana.

Okolo naslova je pravokoten okrasek s podobami štirih evangelistov in njih znamenj v vsakem oglu. Na górenjem práčniku je obraz Bogá Očeta, v dolnjem pa je narisán golob — podoba sv.

¹⁾ Elze: Die slov. prot. Gesangb Jahrb. 1884. str. 13.

Duhá. Pod golobom sta črki H. V.¹⁾ Ob stranéh na sredi pa sta angeljski lici.

Na listu 214. *a* stráni bereš pod arabeskino vinjeto: DRVKANO VLIVBLANI SKOSI | Joannefa Mandelza, Anno | M. D. LXXVIII. |

Lista 214. *b* stran je prazna.

III. del šteje 2—136 listov. Pogrešamo naslovnega lista in 97. V štetji listov je več tiskovnih napak. Mesto 9., 9. beri 9. 10.; — m. 10., b. 12.; — m. 49., 49., b. 49., 50.; — m. 15., b. 51.; — m. 89., 89., b. 88., 89.; — m. 104., 105., 106., b. 114., 115., 116.

Na listu 136. *b* stráni stoji pod tekstom:

Tebi JESV CHRISTE budi vezh. | na huala, AMEN. |

Nekoliko niže:

Gebrudt in der Fürstlichen Hauptstat | Laybach | durch Hanß Maunel. | Anno Domini, | 1578. |

Na hrbtu platnic je črno vtisnjeno:

Evangelia | Carniolica | (s tinto vpisano:) Exposita | sed | prohibita | N | 30. |

To je Juričičev prevod, katerega se dosedaj v tej celoti ni poznalo. Knjiga je svojina kapucinskega samostana.

Da Juričič močno hrvati, umeje se, saj je rodom Hrvat »wie wol er . . . braucht vil crainerischer wörter«, kakor toži znani Matej Klombner baronu Ungnadu v pismu z dné 7. maja leta 1562.²⁾

Jezika ne utegnemo razpravljati, to je stvar jezikoslovcev, le toliko omenimo, da bi bilo vrlo zanimljivo preiskati jezik Juričičev in Kreljev ter primerjati slovenščino Vipavca slovenščini Hrvata.

Ali naj nam morebiti tudi to preskrbí — Nemec?

Spisa pa ne moremo završiti, da ne bi odločno zavrnil in sinuacije, češ, kdor raziskuje protestantsko dóbo, kdor daje čast, komur gré, ta namenoma povzdiguje luterstvo v kvar katoliški stvári! Kdo trezno in samostojno mislečih móž podpiše takšen nazor? Zgodovina nas učí jasno in glasno, da je verski preobrat škodil národnosti slovenski. Koliko zemlje slovenske se je potopilo v tujstvu, ko se je uvédel katolicizem! Postavimo, da je res, kar se trdí, da se denašnje posvetno razumništvo baje klanja samó národnostni ideji, da je vera le postranska reč: ali bi mogli ti národni brezverci hoteti izpodbijati tlá pri Slovencih rimsko-katoliški, do dobra národni veri, ako stojé »zgolj« na

¹⁾ Dr. Elze misli, da je morebiti inicijalije napravil risar Henrik Vogther, ki je v XVI. veku živel na Dunaji.

²⁾ Kostrenčič: Urk. Beitr. I. c.

národnem stališči, kolikor toliko uvažujé usodne posledice verskega preobrata, zvršivšega se v IX. stoletji?

Kaj pa naj si mislimo o trditvi, da je Slovenec, vzprejemši novo vero, onečastil in oblatil pošteno svoje ime? Protestantizem je bil kakor smo že razložili, potreben in koristen, da se je svečeništvo zopet zavédlo svojega poziva, svoje dolžnosti, težke svoje, toda vzvišene naloge. —

Sklepaje pa opozarjamo zlasti slovenske vseučiliščnike, ki se pogostoma razkropé širom naše domovine, naj povprašujejo tod in tam (pri kmetih, po gradéh, v samostanih, sósebnó naj pregledajo cerkvene arhive) po »starih« slovenskih knjigah, po rokopisih in drugih listínah, važnih za zgodovino našo, v katere prijazni trgovec čestokrat zavija sir, slanino, svilene robce i. t. d. Naj otmó, kar se sploh še dá oteti! Trud izvestno ne bode brezuspešen.

Ljubezni sreča.

Čutil mi v prsih stó kipí,
Na té se mislij stó budí,
Budí se mislij stó na té,
Ki moje vnela si srcé.
Krasín s teboj je beli svet,
Ki si takó vabljiv mu cvet.
Veselje mi po žilah vrè,
Kar méni roža tá cvetè
Zavrisnil kár glasno bi rad,
Da zvati smem jo svoj zaklad.

Oj, dèkle, dèkle prelepó
Kakó te ljubim jaz gorkó!
Oj, lep je res ljubezni raj,
Mamèč poljubov cvètnih slaj!
In žar zaljubljenih očij,
Kakó je čároben njih sij!
Zató pa dèkle, ko doslej
Ti ljubi tudi me naprej!
Z menoj presrečna si lahkó,
Ko vzamem te na dom ženó . . .

T. Doksov.

